

M. ƏJAFURI

ƏZDAHA

BAŞGİZ

М. ГАФУРИ

ДРАКОН

Перевел на башкирский язык

М ТАЖИ

БАШГНЗ
СЕКТОР ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
УФА-1936

M. QAFURI

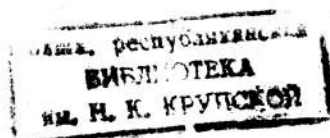
AZDAHA

Başqortsaqqa tərzəmə itevse

M. TAZƏJ

B A Ş G I Z
MATUR-ƏDƏBİƏT SEKTORU
ƏFƏ—1936

ВЫ җыһндыҗға атаҗлы татар җаҗире мәрхым Мөзит Ғафуридең 1914-1934 җылдар араһында һуҗыҗ, илде җурҗав һәм җыды җәскәрдәргә җарата җадыҗан җиҗырдыары инө. Revolysianan elekke җаҗирдәр араһында imperialism һуҗыҗына җарҗы төв ваҗлар җөләмен кытәргән җаҗир Мөзит Ғафур илде. Ул үдәнең аҗтыҗ кәндәренө тиклем Ғыды армияҗа һәм иһең җетәкселәренө вәтмәҗ-төкәнмәҗ мөхөв-вәт вәҗләне. Иң һуҗыҗ кәндәрендө иһеһнан тора ал-матлыҗ җаты аврыв ваҗтында „Доҗмандарҗа җар-ма-җарҗы“ тигән иң кәслө җиҗырын вирө алды. Ғарт җаҗирдең вы өҗәрдәре менән киң хөдмәтсәндәр массаһы һаныҗтырыв өсөн иһең һуҗыҗ, илде җурҗав һәм Ғыды армияҗа җарата җадыҗан җиҗырдыары һыҗ-һар вирөвөд.

100939

Bøthøn imperializm huqьşь

Beđ irekle, beđ grazdan, vətəved şat,
vətəved azat
Tik ana unda haman qan, qurqьnьs,
køn-tøn jьhat¹.
Bьnda beđ keşelek hatьp: „hər kem ti-
geđ vulhьn“ tived,
Unda qalalar, avьldar jer menən vuloqan
tived.
Bьnda xərriət tavşь jerde, kykte jaqь-
rata,
Unda beđdeñ kyp tьvoqandar tilmerep,
telheđ jata.
Unda xəsrət, unda qajqь, unda qan
həm kyđ jəşe,
Unda mьltьq, unda həngə, unda tik tьp
jədrəhe.
Undaqь beđdeñ tьvoqandar tьp ata ver-
berehenə,
Qьgьla unda nindəj jəndər, qandarь jer-
gə heñə.

---

¹ Huqьşь.

UI тьвоандардъң қилън sis э ular vul-
һън азат,
Қысқрајьқ вер јилъ: „Bøthen һуофъ!..
Bøthen јъһат!..

1917 јъ.

Bala hәм әсә

Bala—Qajda atajьm?.. Ul qajtmaj niңә?..
Hаоьndьm min unь, qajthьn ul, qajt-
hьn!.

Әjtse әj әsәj, niңә qajtmaj huң?..
Hаоьndьm min unь, qajthьn ul, qajt-
hьn?..

Әсә—Qajtmaғ ul balam, ul bik aлығta...
Huоьş jerendә jөрөj ыы saqta.
Kitte ul kypтән—ikөs¹ jьl vula,
Qajtarmajdar bit, ul qajtmaj şuqa.
„Hаоьndьm heдде“ ti, xat jađa şu-
nan,

Qөmөrө vulha, qajtyr ver zaman.

Bala—Kem quşa unь, —niңә huң huоьş-
sa?..

Ularđь huоьşьroja kemdәр huң quşa?

Әсә—Kemdәрder, belmәjem, көslәр qu-
şalar,
Jaңoьd tygel ul, kyp unda ular.

¹ Ikөs—ike-өs.

„Qajthın“ tip əjtergə ver də jara-
maj,
Bedden hyddərgə ver kem qaramaj,
1917 jyl.

„Azdaha“

(Kornilof fetnəhe¹ ajqanь menən jađıloqajıñ)

Xərriət vajraoıylıg totqanьvьđ,
Əjdə şul julda tygelhen qanьvьđ.
Qьđoqanьs tygel vətə mal, jənevəđ,
Əhlə xərriat taoıy quđoqalьoıyđ!..
Baş kytərməксе vula doşmanьvьđ...
Qara, doşman ylməgən ul quđoqala,
Xərriət jemeşen xalьqtan qьđoqana,
Əkrem-əkrem qanь qьlьşın quloqa ala,
Əhlə xərriat taoıy quđoqalьoıyđ,
Baş kytərməксе vula doşmanьvьđ...
Xərriət əhlən ular jenməkselər,
Qol itep vėđde haman idməkselər,
Eşselərde et itep jekməkselər.
Əhlə xərriat taoıy quđoqalьoıyđ!..
Baş kytərməксе vula doşmanьvьđ...

---

¹ 1917 jьldə... ajьnda vatşa generalь Kornilof Petrograd-taoıy revolytsion-quđoqalьştı vaşьv həm vlastь quloqa alьp vatşalьqtı kire qajtarьv əsən yđeneq qəskərdərə menən Petrograd əbtənə kilə.

Qanlı vajraqtardı taqı quloğa alajıq
Ul janyz doşmanğa qarşy qudğalajıq,
Xerriät jırdagın jırlar varajıq
Əhlə xerriät taqı qudğalajıqđ!..
Baş kytərməkse vula doşmanbıđđ..
Məngelekkə yltərelhen ul đur „azdaha“
Baş kytərməflek vulyr byl donjaqa,
bşyn xəqiqətkə birelhen bşyn vaha.
Əhlə xerriät taqı qudğalajıqđ,
Baş kytərməkse vula doşmanbıđđ.

Ul, kem

(Imperializm huqıqıy qorvandarına)

„Doşmanym“ tip, hin sənsep yltergən
vəndə kem?

Kykrəgenən qan aqıy aldında jatqan
kəvdə kem?..

Nəmagedi urtaq ine huı? Həm beləmhen
kemlegen?

Juq, unı hin belməjhen, osoraştıqıdı heđ
tik vögön.

Bik „şər“ itten, nıq sənesten, taşlanı
ul donjanı

Ujla inde: vınan elek qajda kyrden hin
unı?..

Ul qəreptən, hin şəreqtən, oşo jergə kil-
degedi,

„Kem elek ölgөрhə, şul sənsev tejeş...“
tip—beldegedi.

„Eşten aslan ujlaj almajhıqıdı, timhed
niñə ulaj?“

Irkegedde tartıy aqıandar da, quşqan-
dar şulaj...

Inde hin aldındaqı jənheđ keşegə ber qara:
Qıdınanıs təgərər jata, tik kykrəgenən
qan aqa.
Min horajım hinən xəder: yltərəp unı
ys qandırmı?
Hin unı sənser yltərgəs, donja bik kiñ
qaldırmı?“
Hin şıñaj qolloqta jərəhən, donja bik
kiñ bulmañ hiñə,
Bətə eştərdən elek baş bul tıvqan yđ
irkeñə.
Yđ qulında haqlaj alhan, hin mägər xəg-
riəten,
Ber də sənəsməj hıjırhıñ: donja kiñ,
bik donja kiñ.

1915 jıl.

Tatar jegtenə!..

(Şuralar jəmhyriäten vojomğa 'atqarvıvş jegettərevedğä
arnala)

Vaqıt jette jeget! jənəñ vulha
Ujan, hikrep kyk viđ atqa men.
Kyrəheñme idel vujđarında
Matur, al qıđyl tan atqanbı...
Ural tavđarınan kyk taş aıbr
Qajra qıvşyñdş şularqa,
Tan jeldəre iñkən matur saqta
Kit hin doşmandardş qıvşroqa.
Ber nəmənən qurqmaj, jən farmanqa
Alqa sap hin jerđər helketep,
„Donja vedđen“ tip qısqyr şunda
Qıjırət menən, jörək jelketep.
Hin qısqyrqan saqta hərəñ halbr.
Añtyñdaş atyñ keşenər də,
Hine kyrep şunda: „tatar jegte
Qorallanqan ikən!..“ tihendər.
Şulaj itep qıraqaj jırtqıstardşı
Qottarın al, halbr qurqıvş,
Qır-qıđyl qan menən viđäklənhen

Uң qulьna totqan ʃul qyьs.
Uı vaqьtta ьsьn tьpьslanьr
Kыkrəgendə janqan jərəgen,
ʃul vaqьtta birgən vulyrhyң hin
Mađlum ilden kətkən teləgen...

1919 jьl.

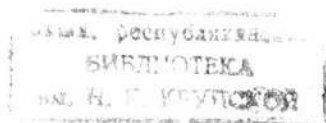

Sələm

Əj qaharman jeget—tatar jegte
Qьva-qьva doşman javđarьn,
Tap arьflan hьmaq ajvarlanьp
Jьgьp sьqтьn „Ural“ tavđarьn.
Jelle kəndə janqan yrttəg hьmaq
Tirə-jaqть qarlap janahьn.
Kədgə kəngə totoş volot hьmaq
Seveг ilen qarlap varahьn.
Hin qazazil buldьn doşmandarqə,
Berəm-berəm aьp jəndəren
Jьqьldьlar jənhed kiьkə hьmaq
Tapar ytteң mordar qandarьn,
Harьq hьmaq ɵrəkkən doşman qasьr
Hin də qurqьp, unь qьvьghьn.
Jərexəttən aqqan qandarьndь
„Bajqal“ kyldərendə jьvьghьn.
Bərəkalla jeget qəjgətenə!..
Tar-mar kilə doşman javđarь,
Alda kətə hine kykrək kejerep
Kykkə sьqqan Altaj tavđarь.

Artta sələm uqbj „Qəməg“ hьmaq
Nədek, matur, hьlv il qьdь,
Qəjrətende kyrep ul jьlmaja
Tap, şəreqten jondodo.
Matur jeget menən aj matur qьd
Bylar tьvqan ilden vıdəge
Sələm uqbj hiqə vatьr jeget,
Tьvqan ilden nađь jərəge.

1919 jь.

Qəhed¹

(Qəđyl qaharman avəđylan)

Uđemdə kəs, kuñeldə eş, taqь utker qьlyş
qulda,
Alyrmyн jən, tygermen qan oşo izge qəđyl
julda.
Xaьq doşmandarьn tapar vатыrmajsа qа-
ra qanoqa,
Qьlynan ver hurqan vьl qьlyşty tьqmat
qьnoqa.
Barьrmyн hər vaqьt aloqa, huqьşta virmə-
men arqa,
Ularđьn kyplegen kyrgən hajьn tik qəjrə-
tem arta.
Taqьr jөрөməm „jeget“ ismen əgər qurq-
ham huqьştarđa,
Inermen tap² arьblandaj varьr đur qurqь-
nyştarqa.
Huqьş majđanьnyн tap urtahылыг ir jeget
urnь,

¹ Qəhed—ant

² Tap—nəq

Јагър, јемереп утермен қар-қара урман
   һәм киң қырды.
 Килешмәѳ ир јеgetтәргә қатындар төѳлө қир-
   қақлық,
 Улај хулықты кыргәнсе намъѳ менән улев
   артық!..
 Мин ант итем, јәмип итем, қыды тывды то-
   тор қилоқа:
 „Альһың јән, тыгерһең қан ошо ізге қы-
   ды јилда..“

1919 јыл.

Bir qulıñdъ

Kil әle iptәş. Bir hin miñә,
Hөjәllәner qatqan qulıñdъ.
Janqan jөрәk menән sып kyneldән
Tәvriklәjem izge julıñdъ.
Bir hin miñә tьvoqan, көп, төн еşләр
Taş vulattar halqan qulıñdъ,
Bir hin miñә uttar tirәhendә
Eşләр, qьdarьp janqan qulıñdъ.
Bir hin miñә, qьrда havan hөрөр
Tupraqlanьp qatqan qulıñdъ.
Bir hin miñә doşman kykrәgenә
Tөdәр mьltьq atqan qulıñdъ.
Bir hin miñә, huqьşьp, şul huqьşta
Qьdьl qandar aqqan qulıñdъ,
Doşmandardьñ vejek qәlqalarьñ¹
Tar-mar iter vatqan qulıñdъ.
Bir hin miñә xәlәl көsөң menән
Eşләр tirgә vatqan qulıñdъ,
Eştән arьp taqь көs jьjьroqә
Aғqә halьp jatqan qulıñdъ.

¹ Qәlqә—krepost'

Qulqa totajm hinen izge quld—
Kyp eş menən talqan qulıñd.
Bir hin miñə tıvqan
Kyrək kirep,
Saritsinde alqan qulıñd.
Bir hin miñə qəjrət menən huqır
Doşman vaşın vatqan qulıñd.
Duftar biten yrkən hımaq uvəjem
Həjəlləner qatqan qulıñd.

Bedden jul

Alda doşman var ikən tip,
İqtıqadım¹, qaqşamañ,
Ni zejan var, izge julda
Məngeləkkə kithə vaş?
Qajda varhañ, ver ylemder,
Tik səvərtər vaşqasa,
Qurqıñır vaştı tyvən halıv
Ylemdən haqlamañ.
Kilde şul kən:
Jə ylemder,
Jə jeñevder—vaşqa juq.
Bşın qaharman vı vaqıtta
Qurıqmañ artqa atlamañ
Nindəj xurlıq! quloqa totqan
Bajraoıñ taşlap sigev,
Juq, vı vulmañ!.. Taştarıñ vat
Hıvdağrıñ kis, alqa vañ!..
Niñə qejəmət qırmañ, niñə jemerelməñ
Bar donjahı?!.

¹ bşanıv

Бсын insanль ir jegettər
Qaqşamaѳ həm qavşamaѳ.
Nurlь jondodđar menən tuloqan
Ajađ kунlem kыgen
Şik və şəvhəle tomandar
Həm volottar qarlıamaѳ.
„Ыl kərəş, alda vəxet var“ —
Tір, jađьloqan kунlemə,
Əllə nindəj ivliseң də
Bьsrata almaѳ, taptamaѳ!..

1919 ьl.

Iptəş Voroşilof rece

Jəjdən maturlıoıj ajad kəndər —
Menən genə vətəj beləhed
Qaj vaqıtta kəndən jartı jaqıjı
Bolot qarlap ala kyrəhed...
Đur, đur bolot kiǰəktərə qajnar
Jərəj ver—juqarǰ ver—tyvən,
Şul kyrneşte qarap torqan saqta
Tərlə ujdar ytər kyñeldən...
Qaj verəvdər jaqşǰ hədəmtəhen
Ujlap kyñlenən şatlana...
Qaj verəvdər:
Kəsle davı bulırl!..
— Bođ javırl... tıj qırqıvıqı qala.
His tuqtavıhıđ gərləp kyk-kykrəp,
Jəşəndərdən jalt-jolt ut sıqı.
Ul bolottar qara bolottarqı
Arı-birle hıđıqtar hıđı.
Ul bolotton maturlıoıj şunda
Jer şavlatırl kilgən kəsəndə...
Jərəktərgə tə'bir itə torqan
Kyrneşəndə... tərlə təşəndə...

Şul volotqa oqşatahьm kilə
İptəş Vorosilofьn recen
Kyneldərgə şatlyq menən bergə
Kəslə qəjrət birgəne əsən...
Ul recte uqьp varqan saqta
Uđ-yđendən jərək jarhьna...
His tuqtavhьđ jəşendər jəşnər
Torqan təblə vula qarşyla...
Jərək tydməj vaşlaj şul səoətə,
Qьđyl armies vulahьn kilə...
Şunda uq qorallanьp, doşmandarqə
Qarşь vərəp sьoahь kilə...

1934 jьl.

Doşmandaroja qarma-qarş

(Şaqir qəđylarmies Kylibaj .iptəşkə)

Kylibaj iptəş!

Hinə qart aqandan

Bik kyp sələm hine haqıbnır,

Hinə đur dərt menən haqıbnır xat
jađamın

Jərəgemdə uttar qavıđır...

Şatlıq menən vөгөн qulıma alır

Uqır sıqtım jađqan xatındı.

Hinenı vı xatında valqır tora —

Batır huqıssanlıq jalqıbnı...

Uqıqanda hinenı:

— Min vı kəndə atlı qəskər”

Tigən jađvını,

Kyđ alđma kilde:

Qoralları at ɵbtəndə

Kiter varvını.

Uđen tɵblə dərtle həm kilvətle

Bulqan qəđylarmiestar menən...

Bətəgedđenı utlı jərəktərə

Huqarıbnır đur xistər menən...

„Manczav-Ço“ oja siktəş tigənhen
Ulaj bulha, bedden doşmandarğa
Qarma-qarşь oyna ikənheđ...
Urkələmə tьvojan, ul hatьndan
Ber ad jeren bьnda kyserəm.
Bik qəđerle bylək təblə itep
Uqьvsьlar qulьna birəm.

— „Doşman huqьşqa əđerlənə. Bəjək
isemle bedden qьđyl qəskər əsən byl xəl
qaltьranьrlyq tygel... Şulaj Məzit aqaj: Ky-
libaj kevek yk jəştər qurqьv, sigenevde
belməjensə il haqlajđar... Sovettarğa qul
huđojan doşmandarđь jən, farman, tar-mar
itep qajtьrđar...

Hinen byl huđdəren ver kemdən də
Qurqmaj toroan vatьrlyq huđe...
Ojəməgəm vujь jujьmaj haqlanьr,
Jəgəgəmdə qaldьrojan eđe...
Ber də şiklənməjem; oşo əjtkən
Huđdərenə nьqly tororhon,
Doşmandarğa şulaj qarşь torov
Hinen đur keşelek vurbьşь!..
Beləhen bit: xəđer bedden ildə
Kyp milliondar şundaj fekerdə,
Qajь doşman huqьş vaşlaha la
Qurqьv, qaltьrav juq his verdə.
Kuptən birle sovettarğa qarşь
Əđerlənə həzymgə ular.

Kəstəren hınar qarahındar
Jəndərenən vıdğən bulhalar!..
Hiçə məqlım: doşman qarşhında
Qul qavşır qarap tormavıd,
Sovet tupraqın ver qarış jer
Ayrıqı la irek qujınavıd!..
Kynel jıvatmajıvıd:
— Qarşılaq doşman kəshəd,
Ulaj-vıljaj..., tip,
Huqıq qına bulhın!..
Beđgə undaj doşmandarđ —
Jeçev uqaj... tip
Doşman kəslə, nıqıq qorallanoqan...
Bik nıq uqlar, işkə ayrılıq.
Kəslə doşmandarđ tar-mar itev —
Bına şunda in đur vatrılıq...
Beđden verləşkən kəs,
Nıq ışanıq,
Đur əđerlek huqıq eşenə
Bılar his ver şikheđ beđden kəstə
Əftən jahaj doşman kəsənən...

Beləheç vit: sovettarqı qarş
Huqıqşanda kemdər huqıqşasaq,
Heđden manlajdarqı, kykrəktərgə
Mıltıq tədər kemdər atasaq:
Baj vətşələr, kapital jalsılarq,
Doşman ilden millətşelərə,

Ofitserdar; general malajdarъ
Həm ulardъn ejarsendäre...
Sit ildərgə qasъr sovettarqа
Asъv haqlar jərəvse aqtar:
Hatъvsъlar, sovettarqа qarşъ
Ruxanıdər menən kulaktar...
(Teləməjem min doşman safъna
Aнъ eşselərde tedərgə
Kytərelməъ ulardъn quldarъ
Hedgə qarşъ mъltъq tədərgə.
Eşselərdeң anlap aloqandarъ —
Yddərenең sъjnfi juldarъn,
Forsat vılv menən huđasaqtar
Hedgə tъvoanlaşъv quldarъn...)
Nındəj xurlъq vılv ine vedgə,
Şundaj „xalъqtardан“ jеnelhək!..
Eşselərdeң kəsle armiahъ
Bula torop artqa sigenhək!..
bъn oјrətle, agъblan jərəkle
Qurъqmaj torqan vatъr jegettər—
Million menən hanaloqan ver ilgə
Dır qurqъnъs tygel ul eştər!...

Hin vəxetle... Hineң kəsle saqъn
Ytə ilde haqlav jılvnda.
Aldъndaqъ doşmandan tajsanma!
Qoralъndъ nъq tot qılvnda!..
Təd atъrqa oјrən!
Hineң jəderən —

Вагър тејһен һәм атқан һајьн
Тишәр сықһьн советтарға қаршъ
Мытық төдәвсенен маңлајьн!..
Қылысһьндъ оҕта һелтәр өјрән,
Јәшен төҕлө јалтлар торһон ул,
Вер һелтәвдә дошмандың вашън —
Қыргыр тешәрәрлөк вуһьн ул!..
Беддән даны Қыды армияла —
Вулқан кәс һәм өәјрәт һәм верлек
Дошман оковтағын, дошмандардың
Уддәренә јаһар қәверлек...

1934 јыл. 10 март, Өфә.

1948 г.

Жаварль редактор: *В. Хәсән*
Техредактор: *Оҗарәҗеф*
Жаварль корректор: *Ф. Хәсәнба.*

Продвоствода бирелде 22. 12. 35. Баһырга қулқуыды 26. 01. 36 Spets.
№ 288. Тиразь 10000+200. Бағлавлит вәкиле № 3083. Қарыд 82×110/16.
Күләме 2 тавақ. Тавақта 20640 хәреф. Заказ № 2909.

Өле, Октавр' Натискъ" Типографияһ.

ХАҚБ 40 т/и

42013